

dens placering i landskabet, bygningers planløsning osv. Med andre ord et stærkere fokus på samspillet mellem bygningernes og landskabets foranderlige materielstruktur og de levede liv i stalde, på marker, i fiskevande og i hovedbygning.

En vis forædthed efter læsning af det omfattende værk til trods er der dog ubestrideligt tale om et beundringsværdigt bogværk, som også imponerer som boghåndværk betragtet. Det er nærmest overdådigt illustreret. Især er det svært ikke at begejstres over Erik Sørensens suite af fugleperspektiviske prospekter af Nørre Vosborg og dets omgivende landskab gennem historien. De fortæller dybest set det hele. Men de ville selvsagt ikke kunne være skabt uden de mange detaljerede analyser, der omgiver dem.

Bo Fritzboøger

| Per Andersen & Thomas K. Heebøll-Holm (red.): *Saxo og hans samtid*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2012, 284 s., 300 kr.

Bogen, der går tilbage til et symposium på Københavns Universitet i 2009, tager sit udgangspunkt i Weibull-brødrenes stadigvæk indflydelsesrige og omdiskuterede kritik af Saxo som kilde til Danmarks tidligere historie. Kritikken, der først og fremmest vendte sig mod Saxos pålidelighed med henblik på politisk begivenhedshistorie i klassisk forstand, bliver imidlertid gjort produktiv. Jo mere tendentiøs og manipulerende en tekst er, desto større er erkendelsespotentialt angående samtidens idéer, habitus og politiske diskurser. Dermed stod symposiet på skuldrene af Saxo-forskningen i 1900-tallets anden halvdel, som fokuserede på *Gesta Danorum*s intellektuelle baggrund og er knyttet til bl.a. Inge Skovgaard-Petersens, Thomas Riis', Karsten Friis-Jensens og Lars Hermansons grundlæggende studier. Emnerne, der behandles i bogen, tager desuden hensyn til nye interesser og metoder i middelalderforskningen. Otte bidrag undersøger mulighederne for at benytte Saxo som kilde til retshistorie, militærhistorie, socialhistorie, „intellectual history“ og historisk semantik omkring 1200, flankeret af et forskningshistorisk overblik. Forfatterne er eksperter på hver deres felter og har i de fleste tilfælde allerede publiceret studier om lignende emner andre steder. Resultatet er ikke kun en glimrende antologi, som dokumenterer *state of the art* i Saxo-forskningen i begyndelsen af 2000-tallet, men langt mere end dette. Bortset fra helt nye erkendelser åbner den for størstedelens vedkommende for eftertænksomme, men konsekvente anvendelse af aktuelle spørgsmål for nye perspektiver, idet forfatterne altid inddrager danske og europæiske kontekster for både Saxos og hans danske samtidiges tekster.

Anders Leegaard Knudsens *tour de force* om „Saxo-forskning gennem 800 år“ fungerer som en glimrende anden indledning. Gennemgangen af *Gesta Danorum*s receptionshistorie er ikke bare et opfriskningskursus for eksperter eller en stram introduktion for dem, der ikke er helt fortrolige med værketets overlevering og milepælene i Saxo-forskningen, men udvikler også logikken bag det foreliggende binds forskningsprogram ud fra forskningshistorien, dvs. Weibull-brødrenes kritik og fokuseringen på *Gesta Danorum*s komposition og vekselvirkninger mellem teksten, forfatteren og samtidens omverden. På denne baggrund virker udgiverens metodiske overvejelse i indledningen desto mere overbevisende.

Helle Vogt undersøger Saxos kendskab til kanonisk ret og sandsynliggør, at han var godt bekendt med en række principper og bestemmelser fra både romerretten og *Decretum Gratiani*. Hun analyserer seks aspekter i *Gesta Danorum* med relevans for kanonisk ret: fredsbrud, som resulterer i kirkelig bandlysning og bodsgang for politiske aktører som Svend Estridsen og Harald Kesjas søn; interdikt som trussel mod oprørske skåninger; kanonisk bispevalg (Absalons valg); afskaffelse og erstatning af retslig tvekamp med edsbevis og jernbyrd efter missionæren Poppo's undergerning; forestillinger om ægteskabets gyldighed og incestforbud og endelig legitim fødsel. Mens man kunne indvende, at skildringen af Svend Estridsens bandlysning og bodsgang baserer sig på Cassiodors skildring af konflikten mellem Theodosius og Ambrosius i hans *Historia ecclesiastica tripartita* og dermed ikke er et tvingende bevis for Saxos kendskab til kanonisk ret, indeholder fortællingen om Absalons valg mere overbevisende argumenter. Samtidig demonstrerer Saxos insisteren på, at Absalon blev valgt uden aftale mellem kanikerne eller kong Valdemars indflydelse, at præcist dette var noget, som blev diskuteret. Lige netop her er Saxo en meget pålidelig kilde til samtidige diskurser. Endnu mere interessant er Saxos ægteskabsforestillinger og fremstilling af legitim fødsel, fordi Vogt her viser, at han projicerer kanonistiske idéer om for eksempel kvindens nødvendige samtykke, hor eller afsky for incest tilbage til sagnhistorien. Sammen med Saxos diskussion af legitim fødsel i sammenhæng med den norske konge Harald Gilles tre sønner – som forresten svarer ret nøjagtigt til den norske kongesaga *Morkinskinna* – tegner det et interessant billede af Saxos historiesyn i *Gesta Danorum*. Han nøjes nemlig ikke med anakronistisk at tilskrive hedenske konger bestemmelser, der svarer til samtidens kirkeret, men skildrer samtidig en historisk udvikling, idet legitim fødsel af kongesønner først omtales i generationen efter Svend Estridsens sønner. Det samme gælder jernbyrd i stedet for tvekamp fra Svend Tveskægs tid af. Historiciteten – omend helt anderledes, end vi

forstår den i dag – i narrativ brug af kanonisk ret understreger Vogts slutning, at Saxo var velbevandret i datidens kanonistik.

Per Andersen, der undersøger *Lex Castrensis* eller Vederloven i *Gesta Danorum* som en slags diskursbidrag til procesret i Danmark, når til samme resultat. Den lange artikel rekonstruerer procesrettens udvikling fra Arvebog og orbodemål omkring 1170 til de yngre landskabslove (fra jernbyrd til ed, fra formalistisk domspræmisses til inkvisitorisk bedømmelse af vidneudsagn og beviser) såvel som procesretlige detaljer i forhold til udviklinger i kanonisk ret. Mens dette overblik i sig selv er meget nyttigt og dokumenterer, hvordan de danske landskabslove reagerer på udviklingen i kanonistikken og overtager eller nærmer sig kirkens procesretlige bestemmelser, tjener sammenligningen med Saxos Vederlov til at illustrere, hvordan gejstlige som Saxo forestillede sig idealet. *Gesta Danorum*s fremstilling af kongehoffets lov, som bliver tilskrevet Knud den Store, behandles her som i Mia Münster-Swendsens efterfølgende bidrag med god ret som fiktion, der baserer sig på Svend Aggesens *Lex Castrensis*. Forskellene mellem procesret i Arvebog og orbodemål og *Gesta Danorum* viser, at Saxo gerne vil se aspekter som sagsrejsning eller tidsfristen for fremmøde af sagsøgte på tinget tilpasset kanonisk ret; ligeledes er det i Saxos fiktion ikke muligt at afværge en klage gennem formalistisk mededsbevis, hvis sagsøgeren kan præsentere mindst to øjenvidner på sagen, mens beviset omvendt ikke automatisk skal medføre dom. Gennem bl.a. disse forskelle fra de ældste landskabslove dokumenterer Andersen, at Saxos fremstilling af procesret i Vederloven skal læses – lige som figurernes juridiske handlinger – som diskursbidrag. Den peger i præcis den retning, som landskabslovenes udvikling tog, og demonstrerer, at Saxos idéer i mange henseender var lidt forud for sin tids juridiske praksis i Danmark.

Lex Castrensis bliver også behandlet i Mia Münster-Swendsens undersøgelse. Hun sammenligner ud fra en lignende metodologisk udgangspunkt som Andersen de politiske ideologier bag *Lex Castrensis* hos Svend Aggesen og Saxo. Iagttagelserne er yderst frugtbare, fordi de hjælper til at overvinde den dominerende forestilling om Svend Aggesen som uinteressant „lillebror“ til den store forfatter. Analysen viser, at Svends tekst indeholder langt mere komplekse retsfilosofiske overvejelser og et andet politisk standpunkt. *Lex Castrensis*, der med udførlig begrundelse bliver betragtet som retorisk *inventio* og debatindlæg, bliver af Svend tilskrevet Knud den Store, der vil danne et reguleret hoffællesskab ud fra en meget heterogen gruppe af krigere. Det er ved anvendelsen af loven, at Svend og Saxo adskiller sig. Mens Saxo i brug af Svends tekst argumenterer moralsk for *rigor legis* (lovens strengthed), afvejer hoffællesskabet hos Svend lovens strengthed mod

dens *aequitas* (rimelighed) og *utilitas* (nytte). Eksemplet er Knud den Store selv, der dræber en af sine mænd; hos Svend underkaster den angrende konge sig frivilligt sine *curiales*' (hofffolks) dom, og de viser *clementia* (mildhed), mens kongen dømmes sig selv og betaler en pengebøde hos Saxo. Der er altså forskellige løsninger på problemet vedrørende romerretten, om kongen er underkastet loven eller ej og på spørgsmålet om en rimelig anvendelse af selve loven. Mens Saxo er en moralsk hardliner, viser Svends *curia* en historisk udvikling fra *curiales* til *militēs* og dermed til et mere civiliseret fællesskab, der bliver holdt sammen gennem høviske dyder som *disciplina*, *curialitas*, *urbanitas* og kongens venlighed. Hos Saxo er alle disse aspekter tabt; hans *Lex Castrensium* bliver til en enkel og statisk demonstration af gamle tiders bedre tilstand. Dermed er Svend i modsætning til Saxo på højde med diskurserne blandt samtidens europæiske lærde mænd. Heri ligger forresten en meget interessant parallel til forholdet mellem den norske kongesaga *Morkinskinna*, der også inddrager samtidige høviske værdier, og Heimskringla, som Ármann Jakobsson for nylig viste. Det synes som om, at moderne forskning i lang tid har foretrukket „traditionalisterne“ blandt de middelalderlige forfattere. Forskellen i Svends tilfælde forklarer Münster-Swendsen overbevisende gennem forfatternes politiske baggrund. Mens Saxo repræsenterer vinderne i magtkampene i Danmark, hører Svend til Trundslægten og dermed til en gruppe i kongens *curia*, som meget tydeligt havde følt lovens strengthed under Valdemar.

Thomas Heebøll-Holm følger sporene efter tysk-dansk migration og overførsel af militært teknik i Saxos værk. Han demonstrerer, hvordan man også på dette område kan skelne sagkundskab fra tendentiøse fremstillinger i *Gesta Danorum*. Ud fra Saxos kendskab til samtidig taktik og brug af våben er det klart, at han gennem sin opdragelse var fortrolig med krigførelse. Det betyder, at man kan stole på indtrykket fra *Gesta Danorum*, at danske konger fra Svend Grathe's tid benyttede sig af riddere, som kunne angribe med lanser under armen. Teknikken blev sandsynligvis indført fra Sachsen og forbindes især med Svend Grathe, som var blevet opdraget ved det tysk-romerske kejsershof. Selvom Saxo har et yderst negativt syn på tyskerne og fremstiller kong Svend og Knud 5. som taktisk uduelige, bliver det helt tydeligt, at rytteriets indførelse i dansk krigsvæsen har forbindelse til Svend Grathe og Tyskland; sidstnævnte blev selvfølgelig også udnyttet af Valdemarerne, selvom Saxo nedtoner tysk indflydelse under sine heltes regering. Lignende gælder indførelse og brug af armbrøsten, som krævede proto-industrielle producenter i byerne og lejesoldater, der brugte den. Saxo synes at vide, at brug af armbrøster mod kristne var blevet forbudt på Andet Laterankoncil, men fremstiller dem alligevel

som nyttige især i krig mod de ikke-kristne vendere. Selvom terminologien her som så ofte er problematisk – ordet *ballista* kan også betegne andre våben – viser Heebøll-Holm, at Saxo strukturelt set formidler et pålideligt billede af militærteknikkens udvikling i Danmark i 1100-tallet, som var på højde med resten af Europa og præget af udenlandske lejesoldater.

*Gesta Danorum*s upålidelighed spiller derimod en stor rolle i Janus Møller Jensens bidrag. Han sætter spørgsmålstegn ved Saxos og alle de andre danske kilders negative vurdering af Erik Emune, som hævtede Knud Lavard, men samtidig dræbte mange slægtninge og var far til den onde Svend Grathe. Grunden til tvivlen er, at Erik Emune tog til Rügen i 1136 og dermed foretog noget, som kan tolkes som korstog – nærmere defineret som religiøs motiveret, retfærdig krig mod hedninger. Problemet er, at religiøse motiver er helt fraværende, når Saxo, Svend Aggesen eller Roskildekrøniken omtaler Erik, der bliver fremstillet som skurk. Undtagelsen er *Knýtlinga saga*, der blander korsfarermotiver fra *Cycle du roi* sammen med Erik Emunes kamp mod kong Niels og sønnen Magnus ved Fodevig i 1134. Møller Jensen antager, at fremstillingen af Erik som korsfarer i sagaen fra omkring 1250-60 „faktisk siger en masse om Erik Emunes brug af korstogsideo­logi“ (s. 153). Det er vel muligt, at Erik blev opfattet som korsfarer af sine samtidige, da han tog til Rügen i 1136; der nævnes interessante samtidige parallelkilder fra Vesteuropa. Imidlertid er der alvorlige indvendinger mod at bruge *Knýtlinga saga* til at kritisere Saxo på denne måde. For det første er *Knýtlinga sagas* skildring uden kronologisk og saglig sammenhæng med togtet til Rügen, men drejer sig derimod om krig mod andre, onde kristne i Danmark. Kampen for Valdemarerne bliver til korstog i sagaen, ikke kampen mod venderne. For det andet nævner Møller Jensen selv sagaens kilde til skildringen, nemlig *Karlamagnús saga* og dermed Pseudo-Turpins krønike og *Cycle du roi*. At Erik Emune ifølge *Heimskringla* stiftede et skrin til korsrelikvien, som den norske konge Sigurðr havde fået på sit korstog, er også problematisk med henblik på korsfarerideo­logi. Idéen bag relikviens placering i Konghelle, nemlig at den skulle beskytte landet mod venderne, viste sig at være en fejl, da venderne kom og ødelagde kirken. Erik Emune er her desuden medhjælper til edsbrud: Sigurðr havde sværget at bringe relikvien til Sankt Óláfs grav i Nidaros. Korsrelikviens brug mod venderne forbryder sig altså netop mod det, der skete på Sigurðs egentlige korstog – og lige det betones af Snorri Sturluson. At *Knýtlinga saga* indrømmer Erik Emune lidt korsfarer­kolorit, går altså mere tilbage til stilkonventioner i sagalitteraturen og betoningen af Eriks rolle som Knud Lavards hævner end til bedre informationer om personen. Så langt er sagateksten i dette tilfælde intet andet end en inspirationskilde til historike-

rens fantasi. Henvisningerne til andre korsfarerkontekster i 1100-tallet virker i Eriks tilfælde langt mere overbevisende end brugen af *Knýtlinga saga*. Uden andre kontrolkilder må man derfor stadigvæk konstatere, at Erik Emunes udvikling i historiografien ikke går fra korsfarer til skurk, men fra skurk til fiktiv korsfarer mod Knud Lavards morde-re.

Kim Esmark behandler repræsentationerne af ritualer og symbolske handlinger i *Gesta Danorum* og åbner dermed for en dybere indsigt i Saxos subtile manipulation af skildringerne, der går ned til små detaljer og kan læses som udtryk for Saxos version af samtidens „ritualteori“. Som Esmark viser gennem analyser af hedenske og kristne ritualer, ritualer udført med god og ond hensigt, ritualernes planlægning og deres politiske udsagn i *Gesta Danorum*s sidste bøger, må figurernes handlinger i teksten derfor ikke læses folkloristisk, men tværtimod som bevidste konstruktioner. De baserer sig på en underliggende dualisme mellem overensstemmelse mellem den symbolske gerning, intentionen og indholdet på den ene side og disharmoni mellem skuespillet, Guds sandhed, figurernes indre disposition og bagtanker på den anden side – eller mellem hellig handling og humbug, som titlen til bidraget antyder. På denne måde tydeliggør ritualernes skildringer, hvilke aktører der forfølger gode eller onde formål i Danmarks historie. For eksempel kan fremvisningen af Knud Lavards hullede kjortel vække retfærdig vrede hos danskerne, mens fremvisningen af Svend Grathes kappe med forfalskede spor efter kamp i 1157 bliver gennemskuet som forsøg på bedrag. Idet analysen refererer til bl.a. Philippe Bucs kritik af en for enkel ritualopfattelse, der direkte forbinder teksten med den antropologiske realitet, undgår den at reducere ritualerne til et sæt af faste regler. Tværtimod viser Esmark, at spændingen mellem handling og en dybere virkelighed i mange hensyn gør ritualeskildringerne hos Saxo i deres mange nuancer til et interessant element af intellectual history.

Lars Kjær kaster sig ud i et opgør med tesen om 1100-tallets „kommercielle revolution“ og dennes konsekvenser for Danmark. Hidtil blev det antaget, at idealet om verdslig rundhåndethed blev erstattet af en mere merkantil holdning. Betoninger af gavmildhedens betydning i danske kilder fra 1100-tallet blev opfattet som reminiscenser af gamle tider. Det afspejles imidlertid hverken i danske testamenter eller i *Gesta Danorum*s beskrivelser af gæstebud og kongernes gaver; tværtimod viser Kjær en gennemgående sammenhæng mellem social status og gavmildhed i *Gesta Danorum*, som ikke bliver afløst, men suppleret af fromme gaver til kirker. Kongens og de andre stormænds ødsle gæstebud især til jul er et uundværligt element i den sociale relation mellem kongen og hoffet eller stormanden og de lokale, og det er

netop de nye høviske dyder, der bliver behandlet i Münster-Swendsens bidrag, som forlanger rundhåndedhed og gør *avaritia* til den værste dødssynd. Her sporer Kjær en vekselvirkning mellem den kommercielle revolution og aristokratisk selvbevidsthed: Insisteren på gavmildhed finder sit modstykke i Saxos afsky for lejesoldater og købmænd, som kun følger pengenes spor. Elitens handlingsøkonomi fulgte åbenbart også andre værdier.

Sidst, men ikke mindst undersøger Kasper H. Andersen semantikken bag ordene *patria* og *natio* i *Gesta Danorum* med henblik på spørgsmålet om dansk identitet i Saxos samtid. Resultatet er, at Saxo, når han bruger ordet *patria*, hvilket han gør mere end 230 gange, meget ofte ikke mener „Danmark“, men forskellige regioner, i fuld overensstemmelse med ordets betydningspotentialer hos Cicero. Kun ordet *natio*, der optræder syv gange, tjener altid til at betegne større sammenhæng svarende til kongeriger. Det står altså klart, at der eksisterede en specifik dansk identitet i højmiddelalderen og også en speciel form for (proto)nationalisme; på den anden side dokumenterer Saxos hyppige brug af *patria*, at forskningen hellere skal fokusere på de regionale identiteter, der kommer til udtryk i ordets semantik, og nære tvivl om Saxos betoning af dansk enhed på et narrativ-ideologisk niveau.

Som det allerede er antydnet, udmærker bogen sig ved en meget vellykket sammenfletning af de forskellige artikler, både hvad angår det tematiske og det metodiske, hvilket ikke kun skyldes symposiets program, men også redaktørernes og forfatterens samarbejde. Det er desuden imponerende, hvor elegant det lykkes forfatterne fra forskellige synsvinkler at skelne mellem Saxos tendentiøse og upålidelige skildring af figurernes faktiske handlinger (*hvad*) og den semantiske og kulturelle viden, der ligger bag selve fortællingen (*hvordan*). At bindet samtidig er egnet som introduktion til Saxo-forskning og aktuelle metoder i middelalderhistorie, skyldes den gode forskningshistoriske dokumentation og den gennemtænkte anvendelse af metoderne på *Gesta Danorum*, Svend Aggesens værker og andre samtidige tekster. På denne måde bliver farerne ved en antropologisk og kulturhistorisk analyse, nemlig at metoden lægger kilderne i spændetrøje og allerede selv dikterer resultatet, undgået. Til gengæld er vekselspillet mellem Saxo og andre kilder, mellem Skandinavien og Vesteuropa, mellem store tæser og spørgsmål i nutidens middelalderforskning og nationalhistoriske *loci classici* en inspirationskilde også for forskere, der beskæftiger sig med sagatekster. Bogen, der med abstracts og navneregister også er let tilgængelig, kan hermed på det varmeste anbefales.

Roland Scheel